

РЕЦЕНЗИЯ

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 8.4. Театрално и филмово изкуство на **Златина Димитрова Вълчанова**, Институт за изследване на изкуствата – БАН, сектор „Екранни изкуства“

от проф. д-р **Надежда Михайлова [Маринчевска]**,

съгласно заповед №43-РД от 29 януари 2024 г. и по решение на Научния съвет на Института за изследване на изкуствата, БАН (протокол № 1, т. 4 / 19.01.2024 г.).

Дисертационният труд на Златина Димитрова Вълчанова „**Стрийминг платформи и трансформации на съвременния телевизионен сериал**“ е обхванато научно изследване, което се състои от 311 с., включващи въведение, четири глави, заключение, библиография, филмография и приложения. Минималните национални изисквания по процедурата за придобиване на ОНС „Доктор“ съгласно ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане на ИИИЗк – БАН са спазени и надхвърлени, включително шест публикувани научни статии, някои от които в реферирани издания, както и шест участия с доклади в международни научни конференции и конференции с международно участие. Положени са изискуемите изпити и е набран необходимият брой кредити. Авторефератът и приносите отговарят на съдържанието на дисертацията. Текстът на Златина Вълчанова е авторски и оригинален, не са заимствани цялостно или на части изследвания от други автори.

Дисертационният труд „**Стрийминг платформи и трансформации на съвременния телевизионен сериал**“ е научно изследване, което проучва сравнително новата научна територия на различните типове филмова комуникация, породена от бурното развитие на стрийминг платформите. Същевременно, основната теза на докторантката е фокусирана върху естетическите и драматургични промени и трансформации, които настъпват във филмовите структури под влияние на изменените условия на комуникация. Променените нагласи и зрителски очаквания оказват съществено влияние върху формотворчеството в областта на аудиовизуалните произведения – сериали и филми. Повишената роля на обратната връзка със зрителите,

включително чрез социалните медии, активизират ново ниво на интерактивност, което влияе върху авторите още в процеса на замисъла и създаването.

Обхват и актуалност на изследването. Златина Вълчанова е ограничила времевия обхват на анализа до около последните петнадесетина години, което само по себе си предполага свръхактуалност. Динамиката във взривното развитие на аудиовизуалната комуникация през тези години предполага множество изменения в характера на зрителската рецепция, която чрез видеострийминга съществено се различава от възприемането при телевизионния принцип на програмацията. Интерактивността – понятие, въведено още в епохата на традиционната телевизия – вече придобива нови измерения, а мултиплатформените принципи на комуникация предлагат нови канали за взаимодействие, включително парадоксални профили на героите в социалните мрежи. Независимо от това, че периодът на изследването е кратък, докторантката е направила множество значими паралели с предишни исторически етапи в развитието на телевизионната, видео- и кинокомуникация, за да създаде пълнокръвна картина, очертаваща генезиса на съвременните тенденции. Като имам пред вид, че съвременната индустрия за създаване на такъв печеливш продукт, какъвто е сериалът, стана практически необозрима, поради голямото количество сериали и филми, предлагани от стрийминг-платформите, смятам, че докторантката е извършила огромна работа с почти необятен материал, като от него са извлечени стойностни и приносни заключения и са дефинирани нови явления и модели.

Методология. Основните научни принципи, от които се ръководи Златина Вълчанова, са интердисциплинарни и съответстват на толкова сложен обект на изследване, който изисква, освен традиционните киноведашки подходи, и използването на научен апарат от широк кръг науки – психологически, философски, медиаведски, социални, статистически, икономически и др. Същевременно Златина Димитрова въвежда в научно обръщение понятия, които са много актуални и като че ли се изменят „в галоп“ през годините. В този смисъл тя има и методологически принос, който се състои в умението ѝ да поддържа с научна прецизност променящи се дефиниции като интерактивност, мултиплатформеност, мултиекранност, бинджуочинг (binge-watching), конвергенция и др.

Изложение и приноси. Първата глава на дисертационния труд „Телевизионен сериал, стрийминг и интерактивност“ се фокусира върху историческия анализ на развитието на телевизионния сериал и трансформациите, през които той преминава. Ясно се очертава пряката зависимост на екранните изкуства от развитието на технологиите, промяната във възприятията на публиката и нарастващата активност на зрителите.

Златина Вълчанова обръща внимание на това как възможностите за избор и съответно – контрол на гледането – са опосредствани от технологичното развитие на стрийминг услугите и последващите художествени и културни феномени. Първата голяма стъпка по отношение на зрителския контрол е появата на дистанционното управление, но съвременната ситуация на избор при стрийминг платформите се реализира на качествено друго ниво по отношение на премахването на програмната бариера. В обзора си на историческото развитие на телевизията и киното, докторантката обръща внимание и на взаимното преливане на известни творчески лица – актьори и режисьори – от киното в телевизията и обратно. Направена е систематизация на понятията сапунена опера, сериал, сериен филм, поредица, уеб телевизионен сериал и др. Особено интересен е анализът на Златина Вълчанова за „конвергенцията при съвременната телевизия“ – сливането на телевизионната и интернет технология и размиването на границите между телевизионен и интернет достъп. „Конвергенцията не представлява завършен процес, а е термин, който непрекъснато бива надграждан според развитието на технологиите и промененото им социокултурно значение“ (с.24). Същевременно докторантката, цитирайки Томи Палота, посочва, че „конвергенцията е пресечната точка между технологията и повествованието“ (с. 25). Тук е направен интересен анализ както на технологичните възможности за преливане на съдържание от една медия или технологична платформа в друга (например смарт телевизор, смартфон др.), така и на възможностите за изменение на разказа и рецепцията. Златина Вълчанова предлага и систематизация на видовете стрийминг, предимно от гледната точка на спазване на авторските права и платеното или свободно излъчване на съдържание, на така наречените санкциониран и несанкциониран стрийминг, стриймингът „на живо“ или на вече записано аудиовизуално произведение.

Разгледани са основните платформи за стрийминг, както и основните характеристики на интерактивната телевизия. Докторантката е направила широко представително проучване на референтната база по отношение на интерактивността. Аналитичното представяне на аргументи създава многоаспектна картина на интерактивността както от гледната точка на технологичните възможности, така от ъгъла на зрителската активност и рецепция, но и като възможност за авторите да отговорят естетически на множество вариативни зрителски нагласи.

Понятията мултиекранност и мултиплатформеност са разгледани от докторантката в логиката на конвергенцията на съвременните медии. Тук тя обаче поставя акцент на използването на няколко екрана едновременно. Частен случай е практиката потребителите да се свързват със свои приятели в социалните медии или по друг начин за създаване на общо изживяване при гледането на дадено произведение от различно място. Тук виждам потенциал за бъдещо развитие на изследването, който би дал интересна теоретична перспектива в контекста на загубеното колективно изживяване след пандемията от Ковид 19.

Втората глава „*Стрийминг платформите и трансформации в зрителските нагласи*“ е посветена на историческата класификация на телевизионните програми, които преминават през кабелни телевизии и оператори, за да се трансформират в стрийминг канали като HBO, Netflix, Disney plus, Amazon Prime video и други или в уеб базирани платформи за видеосподеляне като YouTube. Златина Вълчанова прави обзор и на други платформи като например популярната в Китай iQiyi, както и на популярните в Европа и България платформи. Разгледан е проблемът с видеопиратството, както и е направен нов анализ на съществуващи статистически данни за потреблението на аудиовизуални продукти. Интерес в тази глава представлява анализът на явлението *binge-watching* – гледането на множество епизоди наведнъж. Златина Вълчанова предпочита да преведе това понятие като „гледане на един дъх“ или „поглъщане на един дъх“, което отговаря на новопоявилата се със стрийминг платформите зрителска ситуация, когато потребителят гледа без интервали 6-8-10 или повече епизода наведнъж, докато буквално заспи от умора пред устройството си. В интерес на истината английският термин е доста по-безпощаден към зрителя, защото *binge*

буквално означава „преяждане“. Последната подглава „Разклонена драматургия“ е посветена на новите драматургични трансформации, възникващи в създаването на сериалите под въздействието на променената комуникативна ситуация. Понятието разклонена драматургия произлиза от компютърните игри (а дори и още от книгите-игри), в които всеки индивидуален играч може да поеме по индивидуална пътека за развитие на действието. В този смисъл именно разклонената драматургия е израз на интерактивното общуване със зрителя в най-голяма степен. Разклоняването на разказа при композирането на драматичните елементи създава нови модели на повествование, които рязко се отличават от традиционните форми.

Третата глава „Трансформации на съвременния телевизионен сериал“ е изследване от типа case-study, но същевременно надхвърля конкретиката на подхода. Заглавията са селектирани адекватно, по мотивирана от Златина Вълчанова система на принадлежност към различни драматургични структури. В „Туин Пийкс: Завръщането“ докторантката откроява хибридният характер на произведението, представено пред публиката като сериал, на части, но разработвано като филм със специфична драматургия и начин на заснемане. В „Срам“ и „Срам: Остин“ Златина Вълчанова открива пример за мултиплатформена продукция, която е едновременно с това уебсериал, който може да бъде гледан на фрагменти в сайт или чрез стрийминг платформа. Двата сериала размиват границата между екранен образ и реален образ чрез изграждането на дигитални самоличности на героите в социалните мрежи, но освен това дават възможност епизодите да бъдат гледани в цялост или като сбор от отделни кратки сцени и клипове. „Мозайка“ е базиран върху интерактивна драматургия, развиваща се в мултиплатформена среда, при която на два различни екрана могат да бъдат гледани две различни версии на произведението и зрителят може да избере собствена гледна точка. Гледането през мобилно приложение предлага допълващи елементи към основната версия и пренася телевизионното произведение на втори екран. „Черното огледало: Бандерснач“ и „Несломимата Кими Шмит: Кими срещу Преподобния“ показват, че сериалът може да бъде произведение, което на свой ред да се превърне в игра чрез използването на разклонена драматургия, която приканва зрителя да поеме по-активна роля, разигравайки различни варианти

за развитието на действието. Тук Златина Вълчанова откроява някои жанрови и тематични разлики в подхода.

Така подбраните и детайлно анализирани примери изтъкват различни драматургични и режисьорски подходи, появили се като пряк резултат от развитието на новата медийна ситуация и в отговор на променените зрителски нагласи и очаквания. Прави впечатление умението на докторантката да анализира и да улавя новите форми в развитието на сериала, фините промени, които се прилагат от авторите, за да отговорят на новосъздадените навици в общуването на младите поколения, необходимостта да се обхванат различни платформи, медии и канали на комуникация. В този смисъл изследването на Златина Вълчанова е приносно и първо за България.

Четвъртата глава *„Трансформации на телевизионния сериал през погледа на професионалисти от сферата на стрийминга и телевизията“* е анализ на възгледите на водещи специалисти в областта на сериала и стрийминга, групирани около определени теми като дефинирането на сериала, трансформациите в драматургичните структури, размиването на границите филм-сериал, новите наративни подходи, бинджуочинга и други. Тук смятам, че съществен принос на Златина Вълчанова има дори в самото провеждане на серия от дълбочинни интервюта със специалисти, които са работили реално по сериалите, анализирани в текста на дисертацията. Проведените разговори чрез Zoom и Google Meet са фокусирани около проблемни области и допринасят за теоретичното изясняване на редица понятия и тенденции в развитието на съвременния сериал. Интервюираните специалисти са хора от практиката, но именно техните възгледи „отвътре“ дават възможност на Златина Вълчанова да оформи своите теоретични възгледи в една материя, намираща се в постоянна динамика и процес на трансформация. Респондентите на интервютата са: Сабрина С. Съдърланд, изпълнителен продуцент на „Туин Пийкс: Завръщането“; Кайл Гилман и Шон Кюсак, филмови монтажисти, работили върху интерактивния филм „Несломимата Кими Шмит: Кими срещу Преподавания“; Никълъс Дън, сценарист и драматург, работил за сериала „Мозайка“; Мариан Фуреволд-Боланд, продуцент на „Срам“; Карън Дикончето, сценаристка и продуцентка, работила по сериала „Срам: Остин“; Тони Кернс, режисьор по монтажа на „Черното огледало: Бандерснач“. Самото успешно провеждане на интервютата с хора от филмовата и телевизионна

индустрия, в чиито работни графици трудно се намира време за несвойствени дейности, говори за изключителната мотивираност и настойчивост на Златина Вълчанова – качества, необходими за успешното научно изследване. В допълнение са проведени и аналогични интервюта с български представители на стрийминг платформите – Димитър Нойков, изпълнителен директор на НВО за България и Ваня Димитрова, мениджър в Neterra.tv.

Като приложения Златина Вълчанова прилага и пълния текст на интервюта в оригинал и в превод на български език.

Дисертационният труд на Златина Вълчанова „Стрийминг платформи и трансформации на съвременния телевизионен сериал“ е задълбочено научно изследване в бързо променящата се практика на телевизионните и стрийминг комуникации. Авторката успява да открие водещите тенденции и промени, настъпили в резултат на стремителното развитие на стрийминга, като повишената активност на зрителя вследствие на интерактивното структуриране на драматургията, отпадането на изискването за ясна времева рамка на епизодите, създаване на сериали чрез така наречената „сюжетна арка“, тенденция към създаване на по-кратки сезони за сериалите и т.н. Това води и до анализираните промени в наратива, жанровете, езика и тематичния обхват на сериалите. Златина Вълчанова успява да дефинира изменчивия понятиен апарат и да прецизира употребата на редица понятия като интерактивност, мултиплатформеност, бинджуочинг и т.н., което е от особена важност за научната точност на изследването.

Познавам Златина Вълчанова като докторант в сектор „Екранни изкуства“ на Института за изследване на изкуствата. Тя прави впечатление с аналитичните си качества и професионалния подход към редица области на филмовото творчество. Нейната задълбоченост и упоритост в научното дирене заслужено ѝ печелят уважението на колегите.

Заключение: Приносите на дисертационния труд, високите качества на публикациите и зрелият професионализъм на Златина Димитрова Вълчанова ми дават основание да смятам, че тя е сериозен и талантлив изследовател в областта на киното, телевизията и новите медийни комуникации.

Дисертацията ѝ е приносно изследване на естетическите и комуникативни явления в съвременното аудиовизуално творчество.

Подкрепям дисертационния труд и гласувам „ЗА“, като препоръчвам на колегите от научното жури да присъдят на Златина Димитрова Вълчанова образователната и научна степен „доктор“ по направление 8.4. Театрално и филмово изкуство.

Проф. д-р Надежда Михайлова [Маринчевска]

29.04.2024